

УДК 37.09

Ващенко Лідія

Vaschenko Lidiya

**ПОГЛЯД НА ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ УЧАСНИКІВ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

**EDUCATION FROM THE POINT OF THE PARTICIPANTS
OF THE EDUCATIONAL PROCESS STAKEHOLDER'S SIDE**

У статті подано аналіз результатів опитування випускників експериментального навчального закладу, ліцею № 17 м. Хмельницького з питань організації профільного навчання. Проведення дослідження зумовлено тим, що, з одного боку, педагогічна та батьківська громадськість усвідомлює, що профільна школа має змогу забезпечити якісну підготовку випускника, навчити його трансформувати свої знання та уміння в інший результат – компетентність у різних сферах життєдіяльності. Водночас життєвий досвід свідчить про те, що наявна перехідна модель профільного навчання не завжди реалізує індивідуальне замовлення учня на його освіту відповідно до потреб соціуму.

***Ключові слова:** профільне навчання, профільна школа, професійне самовизначення, експериментальний навчальний заклад.*

У контексті обговорення проектів нормативних документів щодо зміни структури загальноосвітніх навчальних закладів та переходу їх на 12-річний термін навчання особливої важливості набуває питання створення нової моделі профільної школи. Збільшення тривалості навчання у старшій школі дає нам шанс створити умови для такого навчання старшокласників, яке забезпечить саморозвиток та самореалізацію особистості, допоможе школі перебороти певну закритість, об'єднавши ресурси та зусилля з іншими навчальними закладами (вищими, професійно-технічними, МНВК тощо), а в перспективі – з потенційними роботодавцями.

У країні функціонують навчальні заклади з різними моделями організації профільного навчання: ліцеї, гімназії, створені на базі загальноосвітніх навчальних закладів; ліцеї, які функціонують на базі вищих навчальних закладів; профільні школи інтернатного типу; школи, де профільне навчання, організовано на базі спеціалізованих художніх, спортивних, музичних шкіл, які працюють за власними навчальними планами; профільне навчання в умовах взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів із закладами професійно-технічної освіти, міжшкільними навчальними комбінатами та позашкільними освітніми закладами тощо. Тобто, профільна школа натеper стала масовою. Педагогічна та батьківська громадськість усвідомлює, що якість підготовки випускника, як соціальне замовлення, визначається його здатністю трансформувати свої знання та уміння в інший результат – компетентність у різних сферах життєдіяльності, стійку мотивацію до навчання протягом життя. І це завдання може реалізувати старша профільна школа, задовольнивши індивідуальні та суспільні потреби. Окрім того, досвід ефективного функціонування старшої школи зарубіжжя переконує, що основною метою її є відповідність освітній меті розвитку особистості: індивідуальний розвиток особистості, розкриття її потенціалу; задоволення потреб економіки країни у кваліфікованій робочій силі; соціальна й культурна інтеграція, формування активного члена громадянського суспільства; закладення основ для навчання впродовж усього життя [1, с. 2].

Вітчизняна педагогічна практика свідчить про те, що наявна перехідна модель профільного навчання не завжди забезпечує можливість самостійного вибору учнями профілю класу, вибору рівня вивчення непрофільних предметів, а регламентація форм навчання досить часто руйнує його індивідуалізацію. Крім того, існує диспропорція у змісті профільної освіти, що призводить до втрати в учнів інтересу до вивченні певних предметів. Тобто актуальною є необхідність зміни форми та змісту профільної освіти, модернізації критеріїв оцінювання роботи старшої школи.

Учні – головні суб'єкти навчання. Однак, досить часто про це забувають, аргументуючи актуальність реформування тих чи інших складових освіти. Враховуючи це, ми вивчили думку випускників, які чотири роки навчалися в системі профільності.

Метою статті є аналіз результатів опитування старшокласників багатопрофільного ліцею щодо їх поглядів на функціонування профільного навчання у старшій школі.

Під час дослідження було використано аналіз джерел наукової педагогічної літератури, інтерпретація, формулювання висновків та кількісний метод дослідження – опитування у письмовій формі – анкета з питань організації профільного навчання та професійного самовизначення.

В опитуванні взяло участь 100 старшокласників ліцею. Ліцей № 17 м. Хмельницького (директор Бейдерман Б. В.) – це загальноосвітній навчальний заклад з традиціями системної навчально-виховної роботи. Старшокласники мають можливість навчатися за фізико-математичним, хіміко-біологічним та гуманітарним профілем. У 8-9 класах учні проходять допрофільну підготовку за такими ж профілями. Гендерний склад старшокласників урівноважений; серед них 54% – хлопчиків та 46% – дівчаток.

Для характеристики контингенту учнів важливим є питання освіти їх батьків. Як показано у таблиці 1, 82% батьків старшокласників мають вищу освіту, 14% – середню, 4% – мають вчену ступінь. Тобто для більшості сімей ліцеїстів характерна цінність освіти; 75% старшокласників проживають у повних сім'ях.

Таблиця 1

Освітній статус сімей випускників ліцею

Освіта батьків	%
Вища	82
Середня	14
Н/середня	–
Мають вчену ступінь	4

Про самодостатність випускників (респондентів) свідчить їх здатність досить високо оцінювати свої уміння, що виявляються в процесі навчання (таблиця 2), а саме уміння спілкуватися, використовувати у навчанні інформаційні технології, оцінювати власні навчальні досягнення, робити вибір, вирішувати проблеми, тощо.

Таблиця 2

Розподіл відповідей старшокласників на запитання про сформовані уміння, які виявляються в процесі навчання

№	Уміння ліцеїстів (старшокласників), які виявляються в процесі навчання	% балів
1	Спілкуватися	15,3
2	Використовувати у навчанні інформаційні технології	14,2
3	Оцінювати власні навчальні досягнення	13,3
4	Робити вибір, вирішувати проблеми	12,3
5	Самостійно організовувати навчальну діяльність	11,3
6	Розуміти життєві цілі	11,3
7	Працювати в групі	10,0
8	Поважати альтернативну думку	8,3
9	Оцінювати причини невдач навчання	6,4

У ліцеї працюють 95 учителів, 68 з них – учителі вищої категорії; 28 – мають звання вчитель-методист, 34 – старший учитель; 14 учителів – відмінники освіти України, 1 – Заслужений вчитель України, 2 – Заслужених працівників освіти України. Майже третина вчителів має стаж педагогічної роботи від 10 до 20 років.

Одним із завдань дослідження було вивчення питання щодо чинників впливу на вибір старшокласниками профілю навчання в школі.

Таблиця 3

Розподіл відповідей учнів на запитання, хто вплинув на вибір профілю

№	Варіанти відповідей	%
1	Особиста зацікавленість	82
2	Вчителі	–
3	Друзі	1
4	Батьки	17
5	Представники вузів	–

Як бачимо з таблиці 3, понад 80% ліцеїстів самостійно обирають профіль навчання, 17% – допомагають батьки. На думку випускників ні школа, ні представники вузів на їх вибір – не впливають. Це свідчить про соціальну зрілість теперішніх старшокласників.

Подібні дослідження, проведені у 2012 році Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки України у всеукраїнському масштабі свідчать про те, що лише половина учнів самостійно обирають профіль навчання, водночас, більше третини школярів обирають профіль навчання за порадою батьків, у сімейному колі.

Більшість випускників Хмельницького ліцею – 83% впевнені, що вони правильно обрали профіль навчання; 15 % – не знають і лише 2% – визнають, що помилилися у виборі профілю навчання, але всі респонденти одностайні у думці про те, що мають можливість, при потребі, змінити профіль навчання.

Згідно з даними опитування, проведеного у 2012 році, половина старшокласників – 50,4% вважають, що вони мають змогу переходити з класу з одним профілем навчання в клас з іншим профілем. Водночас, понад 46% опитаних учнів, вказали, що вони не мають змоги змінити профіль навчання. На нашу думку, проблема полягає в тому, що навіть тоді, коли учні відчувають, що помилилася із вибором, вони продовжують навчання за попередньо обраним профілем, оскільки у школах відсутня будь-яка система, яка б допомогла їм адаптуватися при переході з одного профільного класу в інший.

Свою думку щодо самостійності вибору профілю навчання випускники ліцею № 17 підтверджують, відповідаючи на запитання щодо того, що повинно бути основою профілізації. Як бачимо (таблиця 4), більше ніж половина школярів переконані, що основою профілізації мають бути інтереси і досягнення учасників навчання, саме вони реально відображають можливості, нахили, переваги старшокласників, що в свою чергу є важливим у їх професійному самовизначенні. Третина ліцеїстів вважають, що основою профілізації повинні бути психологічні особливості їх розвитку, адже кожному віку відповідає свій рівень фізичного, психічного і соціального розвитку. 21% старшокласників думають, що в основу профілізації слід покласти прогнози на майбутнє.

Таблиця 4

Розподіл відповідей учнів на запитання щодо того, що повинно бути основою профілізації

№	Варіанти відповідей	%
1	Психологічні особливості розвитку ліцеїстів	27
2	Інтереси і досягнення ліцеїстів	51
3	Очікування батьків	–
4	Кон'юктура ринку	1
5	Прогнози на майбутнє	21

Дискусійним, з точки зору учнів, виявилось питання щодо моделей організації профільного навчання.

Ми запитали випускників ліцею, який сценарій профілізації, на їх думку, може бути найбільш результативним (таблиця 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей учнів на запитання щодо можливого сценарію організації профільного навчання в ліцеї

№	Варіанти відповідей	%
1	Навчання на основі профільних предметів	34
2	Профільне навчання за рівнем складності А В С	13
3	Профільне навчання як підготовка до вступу до університету	21
4	Профільне навчання за сферами діяльності (технічний, кулінарний, медичний...)	32

Як видно з таблиці 5, старшокласники надали перевагу традиційній предметній моделі організації профільного навчання, яка функціонує в ліцеї. Більше третини учнів виокремили сценарій профільного навчання, яке організовано за сферами діяльності, 21% ліцеїстів – бачать профільність як систему підготовки до вступу у вищі навчальні заклади, 13% – пропонують організувати профільне навчання за рівнем складності змісту освіти. Як правило, у наших загальноосвітніх навчальних закладах профільність будується на предметному поділі змісту освіти, на основі домінанти певних предметів – хімії і біології, фізики і математики, історії і правознавства тощо. Дійсно, учень – біолог може більше ніж іншим займатися улюбленою біологією, але водночас учню – біологу можуть бути цікавими також комп'ютерні технології, література, музика тощо. Дослідження вчених [3] свідчить про те, що предметна профільність ставить учня у певні рамки формального, а не особистісно зорієнтованого розподілу предметів. За предметного принципу профілізації значно звужуються можливості індивідуалізації освіти. Думки випускників розподілилися, але для отримання науково-обґрунтованої відповіді на це запитання необхідно провести дослідження за участю всіх учасників навчального процесу, узагальнити і систематизувати діагностичні результати. І лише тоді слід зробити висновок про те, які моделі профільного навчання відповідають очікуванням старшокласників та їх батьків.

Відповіді старшокласників на запитання щодо предметів, які викликають інтерес, розподіляються в залежності від профілю навчання. Наприклад, для випускників фізико-математичного класу найбільш цікавими є математика та фізика, для гуманітаріїв – українська література та історія тощо.

Важливими, на нашу думку, є також відповіді старшокласників щодо мотивів вибору цікавих предметів (таблиця 6).

Таблиця 6

Розподіл відповідей учнів на запитання, чому саме певним предметам випускники надали перевагу

№	Назва причини	%
1	У мене гарні досягнення з цих предметів	9,0
2	Цікавий зміст цих предметів	60,0
3	Гарні взаємовідносини з вчителями, які викладають ці предмети	3,0
4	Предмети пов'язані з моєю майбутньою професією	28,0

Як бачимо, перевага надається предметам, які є цікавими за змістом – 60% та тим, які пов'язані майбутньою професією – 27,5%.

Старшокласники виокремили також предмети, що видаються їм не потрібними і не цікавими. Кількість таких предметів у межах десяти, для різних профілів вони є різними. Водночас 24% респондентів – назвали не цікавою і не потрібною художню культуру, 22% – екологію, 11% – технології. На запитання, чому у навчальному плані є предмети не цікаві і не потрібні, відповіді розподілилися так, як показано у таблиці 7.

Таблиця 7

Розподіл відповідей учнів на запитання чому саме певні предмети випускники вважають не цікавими і не потрібними

№	Назва причини	%
1	Маю погані навчальні результати з цих предметів	4
2	Не склалися стосунки з вчителями, які викладають ці предмети	5
3	Не цікавий зміст предметів	56
4	Ці предмети зовсім не пов'язані з моєю майбутньою професією	35

Як бачимо, більше ніж половина старшокласників серед причин не потрібності певних предметів називають – не цікавість їх змісту. Для понад третини ліцеїстів мотивом не цікавості предметів є те, що вони не пов'язані з майбутньою професією. У 5% – не склалися стосунки з вчителями, 4% учнів – мають погані навчальні результати з цих предметів. Відповіді на ці запитання вказують на досить високий рівень здатності ліцеїстів до самоаналізу.

Практично всі старшокласники – 98% визначилися з вибором професії, їх вибір складає 27 назв професій і в основному співпадає з думкою батьків. 95% випускників майбутню професію пов'язують з отриманням вищої освіти, 3% – зі вступом до коледжів.

Переважна більшість опитаних у 2012 році старшокласників – 85% після закінчення школи передбачали вступ до вищих навчальних закладів; у планах 10% випускників – отримання спеціальної освіти у коледжах та професійно-технічних училищах; близько 2% респондентів планували працювати з подальшим отриманням вищої освіти.

Аналіз результатів опитування щодо професій, обраних ліцеїстами, свідчить про те, що понад 60% випускників обрали професії, пов'язані з діяльністю людини: лікарі, юристи, журналісти, психологи, вчителі, викладачі, соціальні працівники тощо.

Про свідомий вибір ліцеїстами майбутньої професії свідчить те, що більшість з них змогли охарактеризувати ознаки, якими повинні володіти люди, що обирають ту чи іншу професію. Наприклад,

– лікар: компетентність, терплячість, готовність допомогти, чесність, доброта тощо;

– пілот: компетентність, швидка реакція, віра у свої сили, знання іноземних мов;

– психолог: компетентність, комунікативність, вміння слухати, терпіння;

– журналіст: комунікативність, уважність, креативність, знання іноземних мов.

Відповідно до названих характеристик професій ліцеїсти змогли також за 12–бальною шкалою оцінити відповідність своєму вибору. На 12 балів свою відповідність оцінили – 3% учнів; на 11 балів – 2%; на 10 балів – 81%; на 9 балів – 8%; на 8 балів – 6%. Як бачимо, понад 80% випускників вважають, що мають досить високий рівень сформованих ознак обраної професії.

Аналіз результатів опитування ліцеїстів дає підстави зробити висновок про те, що результативність запровадження профільності визначається ступенем особистої значимості профільного навчання. Профільна школа – це система, у якій усе взаємопов'язане. І щоб вона запрацювала основою її мають стати інтереси і досягнення старшокласників, психологічні особливості їх розвитку, прогнози на майбутнє та індивідуальне замовлення на освіту відповідно до потреб соціуму.

Список використаних джерел

1. Локшина О. І. Тенденції розвитку профільної школи в зарубіжжі / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 4(49). – С. 88-96.
2. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах / О. Овчарук // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 17-21.
3. Ученик в обновляющейся школе : сб. науч. трудов ИОСО РАО / под ред. Ю. И. Дика, А. В. Хуторского. – М., 2002. – 199 с.

The article presents the analysis of the results of the survey of the graduates of the experimental educational establishment – Khmelnytsky Lyceum № 17 concerning on the organization of the profile education. Conduction of the research is caused by the fact that parental and educational community realize that profile school has the capacity to provide quality training of the graduates, to teach them transforming their knowledge and skills in to a different outcome – the competence in different

spheres of life. However, the experience shows that the existing transitional model of profile education does not always realize the educational individual needs of a student according to the needs of society.

The aim of the article is the analysis of the graduates' survey to determine their views on the functioning of profile education in high school.

During the study, we used the analysis of sources of scientific pedagogical literature, interpretation, making conclusions and quantitative method of research – a survey with questionnaires on the organization of profile education and professional self-identification.

More than half the of students believe that the basis of profiling should be the participants' interests and achievements in study. They actually represent the opportunities, inclinations and preferences of the graduates, and play an important role in their professional self-identification. One third of the pupils believes that the basis of profiling should be psychological characteristics of their development, because every age has its own level of physical, mental and social development. 21% of the students thinks that the basis of profiling is the predictions for the future. Analysis of the survey results allows to make the conclusion that the results of the introduction of profile education is determined by the degree of importance of personal thought in profile education.

Special school is a system in which everything is interconnected. A positive result of profile education is dependent on the interests and achievements of the students, especially their psychological development and forecasts for the future.

Key words: *specialized education, profile school, professional self-identification, experimental educational establishment.*